

1.

Ο μηδενισμός και η απαξίωση όλων των αξιών

Μηδενισμός: λείπει ο σκοπός, λείπει η απάντηση στο «γιατί». Τι σημαίνει μηδενισμός; *Ότι οι υπέρτατες αξίες χάνουν κάθε αξία.*

Φ. ΝΙΤΣΕ, απ. 9 (35), *Αποσπάσματα ύστερα 1887-1888.*

1. Η αποκέντρωση του σύμπαντος

Οι άνθρωποι ποτέ δεν οίκησαν στον κόσμο, αλλά μόνον στην περιγραφή που κάθε φορά ο μύθος, η θρησκεία, η φιλοσοφία, η επιστήμη έδωσαν περί του κόσμου. Μία περιγραφή που δόθηκε με σταθερούς λόγους, τοποθετημένους στις άκρες του σύμπαντος για την οριοθέτησή του, και στο εσωτερικό του σύμπαντος για τη διάρθρωσή του. Μεταξύ των «πραγμάτων εκεί πάνω» και των «πραγμάτων εδώ κάτω», όπως ήθελε η γεωγραφία του Πλάτωνος, η πιο ισχυρή, η πιο περιγραφική, ήταν δυνατόν να αναγνωρίσουμε εκείνη την ιεραρχία σταθερότητας, που επέτρεπε να προσανατολισθούμε μεταξύ του αληθινού και του ψευδούς, του δίκαιου και του αδίκου, του άξιου και του ανάξιου. Η τάξη των ιδεών χάραζε μία πορεία προς τα πάνω, που από τη γη οδηγούσε στον ουρανό, και ο δρόμος είχε μία κατεύθυνση, ένα σημάδι, ένα τέλος. Στην πραγμάτωση του τέλους υπήρχε η υπόσχεση σωτηρίας κι αλήθειας.

Μίαν ημέρα η ελληνική φιλοσοφία συνάντησε την ιουδαίο-χριστιανική αγγελία, που μιλούσε για μία υποσχεθείσα γη και για μία τελική πα-

τρίδα. Η ψυχή που ο Πλάτων είχε επινοήσει άρχισε να προσανατολίζεται έναντι ενός στόχου και να βιώνει την ανησυχία της προσμονής και του χρόνου που τη χώριζε από τον στόχο αυτό. Ένα χρόνο που δεν περιγραφόταν πλέον ως κυκλική επανάληψη του κοσμικού συμβάντος, αλλά ως εκτίναξη νοήματος που μεταμόρφωσε το γίνεσθαι των συμβάντων σε *ιστορία*, όπου στο τέλος θα τελεσθεί αυτό που είχε αγγελθεί στην αρχή.

Αλλά και τούτη η κοσμολογία και τούτη η χρονο-λογία δεν άργησαν να κλονισθούν, και μαζί τους όλες εκείνες οι ιδέες που σημάδευαν τον ρυθμό τους. Αγγέλλοντας ότι ήταν η γη αυτή η οποία περιφερόταν γύρω από τον ήλιο, ευρισκόμενος έτσι εκείνος πλέον σε μία πορεία χωρίς στόχο, η επιστήμη προσέδωσε μία νέα περιγραφή του κόσμου. Σ' αυτήν αναγνωριζόταν ο σχετικός χαρακτήρας κάθε κίνησης και κάθε θέσεως στον χώρο, που με τη σειρά του συγγεόταν όλο και περισσότερο με τον χρόνο, μέχρι να άρει από τη γλώσσα της φιλοσοφίας και της θρησκείας όλες τις κανονιστικές ιδέες που προσέδιδαν προσανατολισμό και σταθερότητα.

Το αποτέλεσμα ήταν η αποκέντρωση του σύμπαντος. Η νέα περιγραφή ενείχε ακόμη τις αρχαίες λέξεις, αλλά τούτες, δείχνοντας τα πράγματα, δεν περιέγραφαν πια την ουσία τους, αλλά μόνον τη σχέση τους. Χωρίς πλέον ούτε το «πάνω» ούτε το «κάτω», ούτε το «εντός» ούτε το «εκτός», ούτε το «μακριά» ούτε το «κοντά», το σύμπαν έχασε την τάξη του, τον σκοπό του και την ιεραρχία του, για να προσφερθεί στον άνθρωπο ως καθαρή μηχανή, ικανή να ερευνηθεί με τα εργαλεία τής, χωρίς υπολογισμό, λογικής. Αυτή άνοιξε τον τεχνητό και παντοδύναμο χώρο της τεχνικής, όπου ο άνθρωπος ανακάλυψε την ουσία του, που παρέμενε επί μακρόν κρυμμένη και που είχε καταστεί ακατάληπτη από τη μυθική περιγραφή του κόσμου.

Από γη-μητέρα, η γη έγινε ύλη αδιάφορη, ο ουρανός παρέδωσε τη μυθολογία των αστέρων στην κοσμική σκόνη, και η ψυχή του ανθρώπου, αποχωρισμένη του κάθε ορίζοντος νοήματος, άρχισε να πλανιέται συντροφιά εκείνου που ο Νίτσε ονόμαζε «ο πλέον ανησυχητικός μεταξύ των φιλοξενούμενων: ο μηδενισμός»¹, όπου αναγνωρίζουμε τον ρυθμό της σύγχρονης σκέψεως και αίσθησής μας.

1. F. NIETSCHE, *Nachlassene Fragmente* 1885-1887, [*Αποσπάσματα ύστερα 1885-1887*], ιταλική μετάφραση *Frammenti postumi* 1885-1887, στο *Opere*, Adelphi, Milano 1975, τόμος 8^{ος}, 1, αποσπ. 2 (127), σ. 112: «Ο μηδενισμός είναι προ των πυλών. Από πού να μας έρχεται τούτος, ο πλέον ανησυχητικός μεταξύ όλων των φιλοξενούμενων;».

2. Το τέλος της γοητείας του κόσμου

Ο μηδενισμός είναι μία αρχαία νοηματική μορφή, διότι γύρω από το είναι και την ανυπαρξία άνοιξε το μεγάλο σκηνικό της φιλοσοφίας, η οποία, αντίθετα της θρησκείας και της επιστήμης, δεν προσαρμόστηκε στο θετικό που πρόσμεναν ή είχε πραγματοποιηθεί, αλλά σ' εκείνο το ενδιάμεσο μεταξύ θετικού και αρνητικού, μεταξύ του είναι και του μηδενός, όπου γίνονται πιο δραματικές οι λήψεις αποφάσεων και η επιλογή του χώρου προκαλεί ίλιγγο. Μία επιλογή, πράγματι, που δεν είναι μεταξύ τούτου ή εκείνου του όντος, μεταξύ του Θεού ή του κόσμου, αλλά μεταξύ του νοήματος της ολότητας του είναι και της ένδειάς του.

Από τον Γοργία –για τον οποίο «Πρώτον ὅτι οὐδέν ἔστιν, δεύτερον ὅτι εἰ καὶ ἔστιν ἀκατάληπτον ἀνθρώπῳ, τρίτον ὅτι εἰ καὶ καταληπτόν, ἀλλὰ τοί γε ἀνέξοιστον καὶ ἀνερμήνευτον τῷ πέλας»² (πρώτον, ὅτι οὐδέν υπάρχει, δεύτερον, ὅτι καὶ εἴαν υπάρχει εἶναι ἀκατάληπτο ἀπὸν ἀνθρώπῳ, τρίτον, ὅτι καὶ εἴαν εἶναι καταληπτό εἶναι ἀνερμήνευτο καὶ μὴ κοινοποιήσιμο στους ἄλλους) – στον Χάιντεγκερ –για τον οποίο «Τι να υπάρχει ἀπὸ το εἶναι; Ἀπὸ το εἶναι οὐδέν υπάρχει! Καὶ εἴαν ἀκριβῶς ἐδῶ ἀποκαλυπτόταν ἡ οὐσία τοῦ μηδενισμοῦ που μέχρι τώρα παρέμενε κρυμμένη;»³–, σε ολόκληρη τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, ὁ δεινός, ὁ ἀνησυχητικός φιλοξενούμενος ἔκανε αἰσθητὴ τὴν παρουσία του, ἀλλὰ μόνον σήμερα, μόνον σὴν ἐποχὴ μας αὐτὴ ἡ παρουσία ἐγίνε νοητικὸ κλίμα τῆς γῆς, σύγχυση ὅλων τῶν τόπων που οἱ ἄνθρωποι ἐπίπῳνα κατασκεύασαν γιὰ νὰ τὴν οἰκίσουν. Ἀλλὰ γιὰτὶ ἀκριβῶς σήμερα; Διότι, ὅπως γράφει ὁ Φράνκο Βόλπι:

Σήμερα οἱ παραδοσιακές ἀναφορές –οἱ μῦθοι, οἱ θεοί, οἱ υπερβατικότητες, οἱ ἀξίες– διαβρώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀπο-γοήτευση. Ὁ ἐπιστημονικο-τεχνικός ὀρθολογισμός παρήγαγε τὴν ἀνικανότητα ἐκφράσεως τῶν τελευταίων ἐπιλογῶν στο ἐπίπεδο τῆς λογικῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ πολυθεΐα τῶν ἀξιών καὶ ἡ ἰσοδυναμία τῶν ἀποφάσεων, ἡ ἴδια ἠλιθιότητα τῶν προδιαγραφῶν καὶ ἡ ἴδια ἀχρηστία τῶν ἀπαγορεύσεων. Στὸν κόσμο που κυβερνᾶται ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμη καὶ ἀπὸ τὴν τεχνικὴ, ἡ ἀποτελεσματικότητα τῶν κανονιστικῶν ἐπιταγῶν φαίνεται ὅμοια με ἐκείνη τὴν τροχοπέδη τοῦ πο-

2. ΓΟΡΓΙΑΣ, *Περὶ τοῦ μὴ ὄντος ἢ Περὶ φύσεως*, στο DIELS-KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker* (1966), [Ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς προσωκρατικούς], ἰταλικὴ μετάφραση *I presocratici. Testimonianze e frammenti*, Laterza, Bari 1983, ἀποσπ. Β3, σ. 917.

3. Μ. HEIDEGGER, *Einführung in die Metaphysik*, [Εἰσαγωγή σὴν Μεταφυσική], ἰταλικὴ μετάφραση *Introduzione alla metafisica*, Mursia, Milano 1968, σ. 207.

δηλάτου που έθεσαν σε ένα υπερ-αεροσκάφος. Κάτω από το ατσάλινο κάλυμμα του μηδενισμού δεν υπάρχει καμία δυνατότητα αρετής ή κανονιστικο-ηθικής.⁴

Πράγματι, το τεχνικο-επιστημονικό παράδειγμα δεν αποσκοπεί στην πραγμάτωση κανενός στόχου, αλλά μόνον στα αποτελέσματα που πρέπει να επιτευχθούν ως συνέπειες των λειτουργιών του. Αυτή η κατάργηση των στόχων αποδομεί εκ βάθρων κάθε δυνατή αναζήτηση νοήματος για εκείνο τον τύπο ανθρώπου, του δυτικού, του μεγαλωμένου στην «παιδεία νοήματος», σύμφωνα με την οποία η ζωή μπορεί να βιωθεί μόνον εάν εγγράφεται σε έναν ορίζοντα νοήματος.

Σ' αυτό το είδος ερωτημάτων η τεχνική δεν απαντά, διότι η κατηγορία νοήματος δεν ανήκει στις αρμοδιότητές της. Αλλά επειδή σήμερα η τεχνική έγινε η μορφή του κόσμου, ο έσχατος ορίζοντας πέρα από όλους τους ορίζοντες, τα ερωτήματα γύρω από το νόημα πλανώνται αγωνιώδη και χωρίς απάντηση, σε μία γη εγκαταλελειμμένη πλέον από τον ουρανό της, η οποία φιλοξενεί το ανθρώπινο γεγονός όπως οποιοδήποτε άλλο γεγονός.⁵

3. Η δύση της δυτικής παιδείας

Η αδιαφορία της γης, αυτή η κραυγή της αρχαίας γνώσεως,⁶ επανέρχεται σήμερα στη μορφή του μηδενισμού, για να επιβεβαιώσει την αποξένωση της ανθρώπινης ύπαρξης που η γη φιλοξενεί δίχως να το γνωρίζει, και στην οποία παραπέμπει μόνον ένα μήνυμα ασημαντότητας. Ο Νίτσε, καλός μάρτυρας αυτής της ατμόσφαιρας, γράφει:

Είδα μία μεγάλη θλίψη να κυριεύει τους ανθρώπους. Οι καλύτεροι κουράσθηκαν από την εργασία τους. Μία θεωρία εμφανίσθηκε, μία πίστη τους κατέβαλε: όλα είναι κενά, όλα είναι ίδια, όλα συνέβησαν! Συλλέξαμε τη συγκομιδή. Γιατί όμως όλοι μας οι καρποί διαβρώνονται; Τι να συνέβη εδώ κάτω την περασμένη βραδιά από το κακό φεγγάρι; Όλη μας η εργασία ήτανε

4. F. VOLPI, *Il nichilismo*, [Ο μηδενισμός], Laterza, Bari 2004, σσ. 175-176.

5. Για μία περαιτέρω εμβάθυνση τούτης της θεματικής, βλέπε U. GALIMBERTI, *Psiche e techne. L' uomo nell' età della tecnica*, [Ψυχή και τέχνη. Ο άνθρωπος στην εποχή της τεχνικής], Feltrinelli, Milano 1999, κεφάλαιο 54: "Il totalitarismo della tecnica e l' implosione del senso".

6. Βλέπε σχετικά U. GALIMBERTI, *La terra senza il male. Jung, dall' inconscio al simbolo*, [Η γη δίχως το κακό. Γιουνγκ, από το ασυνείδητο στο σύμβολο], (1984), Feltrinelli, Milano 2001, κεφάλαιο 11: "La metafora gnostica".

μάταιη, ο οίνος μας έγινε δηλητήριο, το κακό μάτι ξήρανε τους αγρούς μας και τις καρδιές μας. Όλοι εμείς γίναμε ξεροί. [...] Όλες μας οι πηγές είναι εξαντλημένες και η θάλασσα επίσης αποσύρθηκε. Όλο το έδαφος θα διασπαστεί, αλλά η άβυσσος δεν θα καταβροχθίσει! Αχ, πού να ευρίσκεται ακόμη μία θάλασσα όπου θα μπορέσουμε να πνιγούμε: έτσι ακούγεται το παράπονό μας στους ξερούς, ισοπεδωμένους βάλτους.⁷

Η θλίψη η οποία εισβάλλει είναι η θλίψη της δύσεως, όταν ο ήλιος αφήνει τη θέση του σε μία σελήνη που είναι κακιά και έρχεται να τελειώσει μία ημέρα όπου η εργασία απέβη μάταιη, διότι η γη στέγνωσε, οι καρποί δεν απάντησαν στις προσδοκίες, οι πηγές ξεράθηκαν και καμία άβυσσος δεν άνοιξε για να καταβροχθίσει τον άνθρωπο, ο οποίος, λοιπόν, παραμένει μάρτυρας της ξηρασίας της γης, του τίποτε που σ' αυτή γεννήθηκε.

Ο μηδενισμός τελειώνει την «εσπερινή γη» και φυλάει το νόημα της δύσεως.⁸ Οντως, ο Νίτσε αντιλαμβάνεται τον σύγχρονο άνθρωπο και την εποχή του ως ένα τέλος, το τέλος της ηθικής και πνευματικής κίνησης δύο και πλέον χιλιάδων ετών, το τέλος της μεταφυσικής και του χριστιανισμού, το τέλος κάθε κρίσεως των αξιών. Και γι' αυτό στην ερώτηση «Τι σημαίνει μηδενισμός;» απαντά: «Το ότι οι υπέρτατες αξίες χάνουν κάθε αξία».⁹

Κατά τη γνώμη του Χάιντεγκερ ο μηδενισμός που καταγγέλθηκε από τον Νίτσε δεν είναι ένα τυχαίο γεγονός, ένα ιστορικό δεδομένο που θα μπορούσε και να μην είχε συμβεί, αλλά είναι «η βασική εξέλιξη της ιστορίας της Δύσεως και ολόκληρη η λογική αυτής της ιστορίας».¹⁰ Γι' αυτό, το μηδενιστικό άγγελμα του Νίτσε, συνδεδεμένο με τον θάνατο του Θεού, δεν προκλήθηκε από μία αρρωστημένη μανία βεβήλωσης. Ο Νίτσε δεν είναι Ηρόστρατος, που λόγω διαστροφικής φρενίτιδος για δόξα έκαψε τον ναό της Αρτέμιδος στην Έφεσο. Για τον Νίτσε, η εποχή τελειώνει διότι δεν πιστεύει πλέον σ' αυτό που την είχε προαγάγει και επί αιώνες είχε εμπνεύσει. Πράγματι:

7. F. NIETSCHE, *Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keine* (1883-1885), [Τάδε έφη Ζαρατούστρας. Ένα βιβλίο για όλους και για κανέναν], ιταλική μετάφραση *Così parlò Zarathustra. Un libro per tutti e per nessuno*, στο *Opere*, ο.π., 1968, τόμος 6^{ος}, 1, σ. 175.

8. Βλέπε σχετικά U. GALIMBERTI, *Il tramonto dell' Occidente nella lettura di Heidegger e Jaspers* (1975-1984), [Η δύση της Δύσης στη ανάγνωση του Χάιντεγκερ και του Γιάσπερς], Feltrinelli, Milano 2005 και ιδιαίτερα το 13^ο μέρος: «L'essenza del nichilismo e il senso del tramonto».

9. F. NIETZSCHE, *Nachgelassene Fragmente 1887-1888*, [Αποσπάσματα ύστερα 1887-1888], ιταλική μετάφραση *Frammenti postumi 1887-1888*, στο *Opere*, ο.π., 1971, τόμος 8^{ος}, 2, αποσπ. 9 (35), σ. 12.

10. M. HEIDEGGER, *Nietzsche* (1936-1946, 1961), Adelphi, Milano 1994, σ. 564.

Ο σύγχρονος άνθρωπος πιστεύει εμπειρικά, τώρα σε τούτη, μετά σε εκείνη την αξία, και έπειτα την παρατάει. Ο κύκλος των ξεπερασμένων και εγκαταλελειμμένων αξιών είναι όλο και ευρύτερος. Γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτό το κενό και η *ένδεια αξιών*. Η κίνηση είναι χωρίς σταμάτημα, αν και προσπάθησαν με μεγάλη έμφαση να την επιβραδύνουν. Στο τέλος ο άνθρωπος επιχειρεί μία κριτική των αξιών γενικά, αλλά *αναγνωρίζει* την καταγωγή τους, *γνωρίζει* αρκετά για να μην πιστέψει πια σε καμία αξία. Ιδού το *πάθος*, η νέα ανατριχίλα. Εκείνη που διηγούμαι είναι η ιστορία των επόμενων δύο αιώνων.¹¹

4. Ο ορθολογισμός της τεχνικής και η ένδεια νοήματος

Εκείνος ο οποίος έδωσε το όνομα στον δεινό, τον ανησυχητικό φιλοξενούμενο ήταν ο Ρώσος συγγραφέας Ίβαν Σεργκέεβιτς Τουργκένιεφ (1818-1883). Ξεκινώντας από αυτόν, ο μηδενισμός διέσχισε τον Ρομαντισμό και τον Ιδεαλισμό, μόλυνε την κοινωνική και πολιτική γαλλική και γερμανική διάνοηση, ενέπνευσε την αναρχία και το λαϊκό ρεύμα της ρωσικής διάνοησης, διακήρυξε τον θάνατο του Θεού με τον Νίτσε, ανοίγοντας εκείνη την παιδεία της κρίσεως που χαρακτηρίζεται από σχετικισμό, σκεπτικισμό και δεν υπόκειται στη γοητεία.

Κατέστη αισθητικό και λογοτεχνικό συμβάν, για να γίνει έπειτα σφραγίδα της ιστορίας με τον Χάιντεγκερ, τον Γιούνγκερ και τον Σεβερίνο. Εμπότισε τον υπαρξισμό του Σαρτρ, την πολιτική θεολογία του Καρλ Σμιτ, μέχρι να αναγγείλει το τέλος της ιστορίας με τους Κόγιεφ και Γκέχλεν, λόγω της συνάντησης του ανησυχητικού φιλοξενούμενου, του *μηδενισμού*, και του απαθούς, πέτρινου προσκεκλημένου που είναι η τεχνική, η οποία, με τον ψυχρό της ορθολογισμό, σχετικοποιεί και εξορίζει στο βάθος όλους τους συμβολισμούς και τις απεικονίσεις που ο άνθρωπος δημιούργησε για να προσανατολίζεται στον κόσμο και να τον κυριαρχεί.

Πράγματι, η τεχνική εισήλθε σε βαθιά ρήξη με το πρωτείο που ο άνθρωπος είχε προσδώσει στον εαυτό του, στη διάρκεια της ιστορίας τού εί-
ναι. Και στην πραγματικότητα, με τον εθισμό με τον οποίο χρησιμοποιού-
με εργαλεία και υπηρεσίες που μειώνουν τον χώρο, επιταχύνουν τον χρόνο, απαλύνουν τον πόνο, καταβάλλουν τους κανόνες επάνω στους οποίους

11. F. NIETZSCHE, *Nachgelassene Fragmente 1887-1888*, ο.π., αποσπ. 11 (119), σ. 266.

σμιλεύθηκαν όλες οι κανονιστικο-ηθικές, κινδυνεύουμε να μην αναρωτηθούμε εάν ο τρόπος τού να είμαστε άνθρωποι δεν είναι πολύ αρχαίος για να οικούμε την εποχή της τεχνικής, την οποία δεν δημιουργήσαμε εμείς, αλλά η ικανότητα αφηρημένης σκέψεως του νου μας, αναγκάζοντάς μας με έναν εξαναγκασμό πιο ισχυρό από εκείνο που θεσπίστηκε από όλες τις κανονιστικο-ηθικές οι οποίες γράφτηκαν στην ιστορία να εισέλθουμε σ' αυτήν και να γίνουμε μέρος της.

Σ' αυτήν την ταχύτατη και αναπόφευκτη προσαρμογή φέρουμε ακόμη επάνω μας τα χαρακτηριστικά του προ-τεχνολογικού ανθρώπου, που δρούσε στην προοπτική σκοπών εγγεγραμμένων σε έναν ορίζοντα νοήματος, με ένα φορτίο προσωπικών ιδεών και ένα εφόδιο ιδίων αισθημάτων. Η εποχή της τεχνικής κατήργησε αυτό το ανθρωπιστικό σκηνικό και τα ερωτήματα νοήματος παραμένουν αναπάντητα, όχι διότι η τεχνική δεν είναι ακόμη αρκετά τελειοποιημένη, αλλά διότι δεν είναι μεταξύ των αρμοδιοτήτων της να βρει απαντήσεις σε παρόμοια ερωτήματα.

Πράγματι, η τεχνική δεν τείνει σε ένα σκοπό, δεν προωθεί ένα νόημα, δεν ανοίγει σκηνικά σωτηρίας, δεν λυτρώνει, δεν αποκαλύπτει την αλήθεια: η τεχνική λειτουργεί. Και επειδή η λειτουργία της γίνεται πλανητική, καταλήγουν, στο βάθος, να είναι αβέβαιες στη διαβρωμένη από τον μηδενισμό μορφή τους οι έννοιες του ατόμου, της ταυτότητας, της ελευθερίας, της σωτηρίας, του νοήματος, του σκοπού, αλλά και εκείνες της φύσεως, της ηθικής, της πολιτικής, της θρησκείας, της ιστορίας, από τις οποίες είχε τραφεί η προ-τεχνολογική εποχή. Όλες αυτές οι έννοιες, τώρα, στην εποχή της τεχνικής, οφείλουν να αναθεωρηθούν, να παραμεριστούν ή να επαναθεμελιωθούν από τη ρίζα τους.¹²

Η λογική, γεννημένη από τους Έλληνες για να χειραφετήσει τον άνθρωπο από το σκοτάδι των αβάσιμων δοξασιών, είχε επιβληθεί επάνω στους μύθους, στη σχετικότητα των διαδεδομένων γνώμων, στο αβάσιμο των πίστewων, στον μηδενισμό των σκεπτικιστών. Ακολούθως, τελειοποιούμενη, επικεντρώθηκε στον τεχνικο-επιστημονικό ορθολογισμό, που δεν προωθεί άλλο νόημα, παρά μόνον τη δική του, χωρίς σαφή σκοπό ενδυνάμωση. Και έτσι, σε έναν ορίζοντα ερημοποιημένο, όπου κάθε σκοπός έχει την αξιοπιστία μίας πλανερής χίμαιρας, λείπουν η καθοδήγηση, το νόημα, ο σκοπός.

12. Βλέπε σχετικά U. GALIMBERTI, *Psiche e techne. L'uomo nell'età della tecnica*, ο.π., και ιδιαίτερα το 6^ο μέρος: "Sociologia della tecnica: le grandi ideazioni" και το 7^ο μέρος: "Antropologia della tecnica: i segni del futuro".

5. Οι ασθένειες του πνεύματος

Όπως μας θυμίζει ο Ρουμάνος φιλόσοφος Κωσταντί Νόικα,¹³ μίαν ημέρα και τα *άστρα* αρρώστησαν. Αφού είχαν αγρυπνήσει επάνω σε έναν κόσμο κατώτερο των προσμονών, μερικά εξ αυτών αποσύρθηκαν και έγιναν αδρανή, άλλα αντίθετα αναμίχθηκαν υπερβολικά με τα ανθρώπινα συμβάντα, διακινδυνεύοντας καθοριστικά την ουράνια φύση τους, και άλλα τέλος προσέλαβαν πάρα πολλούς ορισμούς, καταλήγοντας να απαντούν περισσότερο στους υπολογισμούς των αστρονόμων, παρά στους θεούς. Τα αστέρια αρρώστησαν.

Αλλά και ο *ουρανός* είναι άρρωστος. Οι αρχαίοι πίστευαν στην αφθαρσία των ουράνιων σφαιρών, έτσι όπως πίστευαν στη θεϊκή αφθαρσία. Αλλά το τηλεσκόπιο του Γαλιλαίου απέδειξε τις ατέλειες της σελήνης, τις οποίες οι σύγχρονοί του δεν ήθελαν να δουν. Σήμερα φτάσαμε να διαγιγνώσκουμε τις ασθένειες των γαλαξιών. Στον Κόσμο κρύβεται ένα σκουλήκι που τον διαβρώνει.

Και το *φως* επίσης είναι άρρωστο. Ο Γκαίτε πίστευε ακόμη στην τελειότητά του, και γι' αυτό διαμαρτυρόταν στον Νεύτωνα που το θεωρούσε μίξη των επτά χρωμάτων, και συνεπώς μη καθαρό. Έπειτα το φως μετρήθηκε ως προς την ταχύτητα και τη μετάδοσή του, και ανακαλύφθηκε ότι είναι διάτρητο εσωτερικά, όντας συνάμα κύμα και σωματίδιο. Πάρα πολλές ασθένειες σε μία απλή ακτίνα φωτός.

Και ο *χρόνος* επίσης είναι άρρωστος. Ο απόλυτος χρόνος, ομοιογενής, ομοιόμορφος, αποκαλύφθηκε λιγότερο μεγαλοπρεπής, από τη στιγμή που έγινε απλός τοπικός χρόνος, χρόνος σύμφωνος με το διάστημα, που με τη σειρά του κατέληξε σε απλή συνύπαρξη των πραγμάτων, μερικές φορές σε απλή τοπική πραγματικότητα με όρια, με σύνορα.

Αλλά και η *ζωή* επίσης είναι άρρωστη, με τις ατέλειες και αβεβαιότητες που υπογραμμίσθηκαν από τη σύγχρονη βιολογία, για την οποία η ζωή είναι απλή διόγκωση της ύλης, ένα τυχαίο περιστατικό που μεταμορφώθηκε σε ανάγκη.

Ακόμη και ο *λόγος* είναι άρρωστος, διασπασμένος σε τοπικές γλώσσες, όταν θα έπρεπε να φέρει μαζί του, όπως λέγει και το όνομά του, την ενότητα της λογικής. Αλλά εάν όλες οι μεγάλες οντότητες είναι άρρω-

13. C. NOICA, *Sase maladii ale spiritului contemporan* (1978), [Εξί ασθένειες του σύγχρονου πνεύματος], ιταλική μετάφραση *Sei malattie dello spirito*, il Mulino, Bologna 1993.

στες και εάν η επιστήμη αποδεικνύει ότι οι ασθένειές τους είναι δομικές, με τι μάτια μπορούμε να κοιτάμε ακόμη τον ουρανό;

Και ήταν γι' αυτό που η ανάγνωση του ουρανού, ο κανόνας του, η ρύθμισή του και το μέτρο του καταποντίσθηκαν στο ασυνείδητο των ανθρώπων, και αναμίχθηκαν στις συγκεχυμένες πλοκές του παράλογου, για να αναδυθούν ως καθημερινή έγνοια, αναφορικά με το νόημα του χρόνου και το πεπρωμένο. Αλλά σήμερα δεν είμαστε πλέον στο ύψος του αρχαίου πανοράματος, δεν ξεχωρίζουμε πλέον το πλαίσιο, τις πληρότητες, τα κενά, τη δέσμη των νοημάτων, διότι δεν γνωρίζουμε πια τον ουρανό, που τα λόγια των αρχαίων περιέγραφαν ως ένα θόλο που αγκαλιάζει τον κόσμο, και ακόμη περισσότερο δεν γνωρίζουμε την παγκόσμια ψυχή στις αναζητήσεις της μεταξύ ουρανού και γης. Σήμερα γνωρίζουμε μόνον ψυχές ατομικές, που κατέληξαν να ασφυκτιούν από την ανικανότητα να συσχετίζουν την καθημερινή τους αγωνία με τον πόνο του κόσμου.

Μία δέσμη νοήματος, εκείνη που οι αρχαίοι ανέφεραν στον ουράνιο θόλο, σαρώθηκε από τις ψυχολογικές επιστήμες. Τούτες, περιορίζοντας το πεδίο στην απλή περιγραφή των ατομικών ψυχικών λειτουργιών ή στην προβληματική προσαρμογή στους κανόνες των συμπεριφορών, απέφυγαν το θεμελιώδες ερώτημα που διαπερνούσε την ψυχή του κόσμου στην αναζήτησή του μεταξύ πνεύματος και ύλης, όπου παρέμενε άρρητο εάν ο άνθρωπος ήταν ο πλάστης μίας *ιστορίας* με όλο το φάσμα των δημιουργημάτων του, ή απλώς ο εκτελεστής μίας *μοίρας* ήδη εγγεγραμμένης στη δομή της ύλης.

Γι' αυτό ερευνούμε τα αστέρια, αλλά πλέον με εκείνο το λοξό βλέμμα που θέλει να υποτάξει την πορεία τους, για την καλή έκβαση των προγραμμάτων μας. Χάθηκε το μέτρο και η αθωότητα του βλέμματος που κινείται σε ένα διάστημα που πια δεν είναι εγγυημένο ούτε από τον αριστοτελικό «ουρανό των ακίνητων αστέρων», διότι και τούτος ο ουρανός για εμάς έχει δύσει.